

nerant novum habitum perfectum, qualis est scientia, sed aliquid imperfectum in genere habitus, quod est quasi dispositio, seu expeditio quædam in ipso exercitio artis. Et distinctio hæc dispositionis seu expeditio ab habitu, intelligitur melius in his quæ pertinent ad intellectum, quia invenimus aliquando habitum sine facilitate exercitii, verbi gratia, habitum scientiæ sine ordinatione expedita specierum, ut in illo cui fit prima demonstratio, et general habitum scientiæ, nondum tamen habet species ordinatas et expeditas de omnibus aliis conclusionibus scientiæ. Et e contra invenimus facilitatem exercitii sine habitu in eo qui coordinatas habet species ob frequens exercitium de omnibus conclusionibus, et ex errore in aliquo principio amisit habitum, verbi gratia, ex errore fidei amisit principia veræ Theologiæ, et consequenter ipsum habitum Theologiæ, sed non species coordinatas conclusionum.

QUÆSTIO II.

DE ENTE RATIONIS LOGICO, QUOD EST
SECUNDA INTENTIO.

Ut objectum, seu materiam Logicæ tractare incipiamus, ipso ordine doctrinæ oportet ab universalioribus incipere, et sic disputationem inchoamus ab ente rationis; non quidem prout præcise opponitur enti reali, et est commune omnibus entibus rationis, sic enim pertinet ad Metaphysicum, sed ut est commune solis secundis intentionibus, quæ ad Logicum spectant. Circa quod tria consideranda occurrunt. Primum, quodnam sit hoc ens rationis? Secundum, quotplex sit? Tertium, per quam causam formetur? Prius tamen, ut aliqua saltem imperfecta

notitia entis rationis in communi habeatur, aliqua de ipso genere entis rationis prælibanda sunt.

ARTICULUS I.

*Quid sit ens rationis in communi,
et quotplex.*

Ens rationis in omni sua latitudine, si nominis significationem attendamus, dicit id quod dependet aliquo modo a ratione. Potest autem dependere vel ut effectus a causa, vel ut objectum a cognoscente. Primo modo invenitur aliquid dupliciter dependere a ratione, vel quia est ab ipsa ut ab efficiente, sicut opera artis, quæ per rationem excogitantur, vel quia est in ipsa ut in subjecto et causa materiali, sicut actus et habitus sunt in intellectu. Sed uterque isto modo pertinet ad ens reale, quia ens sic dictum habet veram et realem existentiam, dependentem tamen ab intellectu. Quod autem secundo modo ab intellectu dependet, scilicet ut objectum, dicitur proprie ens rationis, ut pertinet ad præsens, quia nullum esse habet extra rationem, sed solum objective dicitur esse in ipsa, et sic opponitur enti reali. Quod quidem licet aliqui negaverint, communi tamen Theologorum et Philosophorum consensu dari constat, eum omnes distinguant ens reale ab ente ficto, seu rationis, quia illud existit in rerum natura, hoc non habet existentiam in re, sed solum cognoscitur et fingitur. Imo ipsa experientia sufficienter id probat, cum videamus multa nos imaginari et cognoscere, quæ omnino impossibilia sunt, et talia sunt entia ficta. Entia quidem, quia cognoscuntur ad modum entis, ficta vero, quia non correspondet illis aliquid esse verum a parte rei.

Ex quibus elici potest definitio, seu explicatio entis rationis in communi, scilicet: *Quod sit ens habens esse objective in ratione, cui nullum esse correspondet in re.* Quod sumitur ex D. Thoma, lib. de Ente et essentia, cap. 1; et v Metaphysic., lect. ix, et 1 p., quæst. xvi, art. iii, ad 2, dicente: « Quod ens rationis dicitur quod, cum in re nihil ponat, et in se non sit ens, formatur tamen, seu accipitur ut ens in ratione. » Qui modus explicandi convenientior est, quia cum ens dicatur ab esse, et per ordinem ad existentiam, sicut ens reale definitur per ordinem ad esse quod vere habet et in re, ita ens rationis, quod illi opponitur, oportet quod opposito modo explicetur, scilicet quod non habet esse in re, et habet illud in cognitione objective. Quod vero aliqui dicunt ens rationis consistere in denominatione extrinseca, qua res dicitur cognita, ut Durandus, in 1, distinct. xix, quæst. v, num. 7, in primis dubium assumitur, cum inter auctores valde controversum sit an denominatio extrinseca formaliter sit ens rationis, ut statim dicemus. Deinde falsum est, universaliter loquendo, ens rationis ut sic consistere in sola denominatione cogniti. Nam ista denominatio, vel est forma constituens ens rationis, vel est id quod suscipit formationem entis rationis. Primum esse non potest, cum denominatio ista etiam cadere possit super entia realia, quæ denominantur cognita, nec tamen hæc denominatione formantur in entia rationis, quia ficta non redduntur. Si secundum, verum est denominationem extrinsecam apprehendi ut ens rationis, sed non solum denominatio extrinseca, sed alia etiam non entia, ut negationes, privationes etc.

Si autem quæras: Quid sit habere esse in cognitione? Respondetur:

Hoc pendere ex his, quæ postea dicenda sunt de causa et actu, quod formatur ens rationis. Interim sufficit audire D. Thomam, iv Methaphysicor., lect. 1, ubi inquit: « Dicimus aliqua in ratione esse, quia ratio de eis negotiatur, quasi de quibusdam entibus, dum de eis aliquid affirmat, vel negat. » Quod non est intelligendum quasi ens rationis solum formetur per propositionem, quæ negat, vel affirmat, sed quia formatio propositionis circa objectum quod non habet esse a parte rei est signum quod ad modum entis ab intellectu accipitur, quia ei applicatur copula, quæ significat esse. Itaque ipse actus intellectus attingens objectum ad modum entis quod extra intellectum non est habet duo: et in quantum cognitio reddit cognitum, et sic in objecto solum ponit denominationem extrinsecam cogniti, et in quantum ad instar entis reddit tale objectum cognitum, cum in re non sit ens, et hoc est dare esse rationis, seu esse fictum. Et sic D. Thomas, Opuscul. iv, cap. 1, dicit: « Quod tunc efficitur ens rationis, quando intellectus nititur apprehendere quod non est, et ideo fingit illud ac si esset ens. » Et in 1 Sentent., distinct. ii, quæst. 1, art. iii, inquit: « Quod ens rationis consequitur ex modo intelligendi rem quæ est extra animam, et huiusmodi sunt intentiones quas intellectus noster adinvenit; ubi S. Thomas pro eodem reputat in ente rationis effici, adinveniri, apprehendi et consequi ex modo intelligendi. Et ita, ut infra dicemus, ens rationis non habet formaliter esse fictum, seu objectivum, per hoc quod reddatur cognitum ut quod, sic enim jam supponitur habere esse, seu rationem aliquam supra quam cadat denominatio cogniti; sed ille actus, qui respicit non ens sub ra-

tione et modo entis, dicitur fingere, seu formare ens rationis, et non solum denominare. Et in hoc consistit habere esse objective in intellectu, id est ex ipso modo cognoscendi affici apprehensive ut ens quod non est ens.

Dices: Ergo omne objectum quod aliter ab intellectu concipitur, quam sit in re, est ens rationis. Consequens est falsum; nam plura entia realia cognoscimus ad instar alterius, et non sicut sunt in se, sicut Deum, et angelos, et ea quæ non sumus experti.

Negat, consequentia: Quia talia entia supponuntur in re esse vera entia realia, unde ex modo cognoscendi non attribuitur illis ratio entis, sed quia modo proprio et speciali suo non attinguntur, dicuntur attingi ad instar alterius. Quod tamen non sufficit ut denominentur entia formata a ratione absolute in ratione entis, sed denominantur modo alienæ naturæ, non propriæ, esse cognita, et connotationem inde recipiunt in suo cognosci ad id ad cuius modum cognoscuntur.

Habita nolitia entis rationis in communi, restat etiam breviter attingere quotuplex sit ens rationis. De divisione ergo quæ ens rationis in tota sua latitudine dividit non pertinet agere ad Logicum, qui solum tractat de ente rationis logico, quod est unum ex membris dividendibus. Sed tamen ut sciatur ad quod membrum divisionis pertineat breviter dicimus: Divum Thomam, in quæst. XXI de Veritate, art. I, dividere ens rationis communissime sumptum in duo membra adæquate dividenda, scilicet in *negationem* et *relationem* rationis. «Id, inquit, quod est rationis non potest esse nisi duplex, scilicet negatio, vel aliqua relatio: omnis enim positio absoluta aliquid in rerum natura existens significat.» Sub negatione autem etiam

privationem includit, nam privatio est quædam negatio, seu carentia formæ in subjecto apto ad recipiendam formam oppositam, negatio autem est carentia in subjecto repugnante formæ, sicut negatio potentia visiva in lapide est negatio, in homine, privatio. Relatio etiam habet proprium ex vi sui conceptus, qui est ad alterum, quod possit inveniri in sola apprehensione, et non in re, quando scilicet ita se habet ad aliud quod non est in aliquo, ut D. Thomas ostendit, I part., quæst. XXXVIII, art. I.

Hujus autem divisionis sufficientiam non omnes admittunt, quia existimant aliqui prius esse dividendum ens rationis in illud quod habet fundamentum in re, et quod non habet; et primum vocatur rationis ratiocinatae, secundum, rationis ratiocinantis. Solum autem illud quod est rationis ratiocinatae dicunt dividi in negationem et relationem, quod vero est rationis ratiocinantis per omnia genera putant divagari. Videatur Serna, in Logica, disput. I, sect. IV, quæst. II, art. III; Magister Cabero, de univers., disput. I, dub. III; Merinero, disput. III, q. II. Alii existimant nullam dari speciem determinatam entis rationis, sed omnem repugnantiam, seu omne impossibile et contradictionem implicans dicunt esse speciem entis rationis, quia omne illud est ens fictum. Ita Martinez, disput. II prologi, quæst. I. Alii alias species pro libito assignant, de quibus non est curandum.

DICENDUM NIHILOMINUS EST: Optimam et adæquatam esse hanc divisionem, et magis directe conveniens enti rationis in communi.

Nam in ente rationis tria possumus considerare: Primum est subjectum cui attribuitur. Secundum est ratio ipsa, quæ concipitur et attribuitur alteri. Tertium est id ad

cujus instar concipitur et apprehenditur. Ex parte subjecti cui attribuitur, aliquando invenitur fundamentum ut tali vel tali modo aliquid ei attribuitur, aliquando non; et ita respectu hujus sumitur illa distinctio entis rationis cum fundamento, vel sine fundamento in re, accipitur enim hoc respective ad id cui attribuitur tale ens rationis. Similiter ex parte ejus ad cuius instar concipitur ens rationis, non repugnat per omnia genera divagari, quia aliquando potest fingi et apprehendi aliquid ad instar substantiæ, ut chimæra, mons aureus, aliquando ad instar quantitatis, ut vacuum, aliquando ad instar qualitatis, ut si mors, vel cæcitas concipiatur tanquam nigredo, vel forma quædam obscura etc. At vero si consideremus ens rationis ex parte rei conceptæ, seu ex parte ejus quod ad modum entis realis cognoscibile est, cum in re non sit ens, adæquate dividitur in illa duo membra tanquam in prima genera entis rationis, scilicet in *negationem* et *relationem*, sub quibus plures negationes et relationes subdividuntur. Et quia hoc est formale quod attingitur in ente rationis, ideo hæc divisio est directa et formalis, cum tamen aliæ divisiones etiam possint admitti, sed quasi desumptæ ex conditionibus entis rationis, non quasi directe sub illo posita. Est autem adæquata hæc divisio, quia ratio ipsa entis rationis formaliter consistit in oppositione ad ens reale, scilicet quod non sit capax existentia. Hoc autem vel est aliquid positivum, vel non positivum. Si non positivum, est negatio, id est non ponens, sed tollens formam. Si positivum, solum potest esse relatio, quia omne positivum absolutum, cum non concipiatur ad aliud sed in se, vel in se est substantia, vel accidens in alio; quare non potest aliquid positivum absolutum sumi

ut ens rationis, cum per ipsum conceptum essendi in se, vel in alio realitatem aliquam importet. Sola vero relatio, quia non dicit solum conceptum *in*, sed etiam conceptum *ad*, ratione ejus præcise non dicit existentiam in se, sed extrinsecam termini attingentiam, ideo non repugnat concipi sine realitate, atque adeo ut ens rationis, concipiendo illud non ut in alio, vel ut in se, sed ut ad aliud cum negatione existentia in aliquo.

Sed objicies duo: Primo, a probandum non recte dici privationem et negationem esse entia rationis. Nam privatio et negatio nullo intellectu considerante dicunt carentiam formæ et denominant subjectum carens; ergo non sunt carentiæ factæ, nec entia rationis. Patet consequens: Quia ens rationis dependet a cognitione, ut sit et ut conferat suum effectum formalem; ergo, si ante cognitionem dat suam denominationem rebus, negatio non est ens rationis. Et idem argumentum fit de denominatione extrinseca, verbi gratia, esse visum, esse cognitum, quod nullo intellectu considerante, per hoc solum quod detur visio parietis in oculo denominatur paries visus, et similiter ante resultantiam entis rationis potest denominari natura superior et inferior, prædicatum vel subjectum etc.

Et confirmat: Quia denominatio extrinseca sequitur ad formam realem existentem in aliquo subjecto; ergo est forma realis. Consequens patet: Quia, sicut denominatio quæ sequitur ad formam substantialem est substantialis, et quæ sequitur ad accidentalem est accidentalis, ita quæ sequitur ad formam realem debet esse realis.

Respondetur: Negationem, ut dicit carentiam formæ, dari a parte rei negative, quia ipsa forma in re non est; non tamen ex hoc dicitur

ens rationis, sed quia cum in re non sit ens, sed carentia formæ, accipitur ab intellectu per modum entis. Et ita ante considerationem intellectus denominat subjectum carens, sed ista carentia proprie non est effectus formalis, nec tollere formam est aliqua forma, sed per modum effectus formalis accipitur ab intellectu, qualenus per modum formæ accipitur, et consequenter ad modum effectus formalis, cum in re illa carentia non sit effectus formalis, sed ablatio illius. Et similiter denominatio extrinseca a parte rei datur quantum ad formam denominantem; sed quia applicatio ejus ad rem denominatam non est realiter in ipsa re denominata, ideo concipere illam formam ut adjacentem et applicatam ipsi rei denominatæ aliquid rationis est. Esse autem prædicatum et subjectum, superius et inferius ante cognitionem intellectus solum invenitur fundamentaliter, non formaliter sub conceptu relationis, ut latius dicetur agendo de Universalibus.

Ad confirmationem respondetur: Aliquos absolute sentire quod denominatio extrinseca est aliquid rationis, ut P. Vazquez, 1. part., disput. cxv, num. 2; et 1-ii, disput. xcv, cap. x. Alii vero, quod absolute est aliquid reale, realitate tamen extrinseca, non intrinseca, quæ sine aliquo rationis superaddito præbet suum effectum. Ita Suarez, disput. ultima Metaphysicor., sect. ii; et alii. Sed verius videtur quod in denominatione ista concurrunt duo, scilicet ipsa forma, ut ratio denominans, et adjacentia seu applicatio ejus ad denominatum, ut conditio. Et quantum ad ipsam formam, manifestum est esse aliquid reale, sicut visio, qua paries denominatur visus, realis forma est in oculo; applicatio tamen ejus, ut tangit subjectum denominatum, non est aliquid reale,

quia nihil in ipso pariete ponit: omne autem non reale apprehensum est quid rationis, et sic ex parte applicationis in forma denominata aliquid rationis est denominatio extrinseca. Dicitur tamen denominatum subjectum ante operationem intellectus, non ratione ejus quod in illo ponit, sed ratione ejus quod extra illud supponit, quia in se est forma realis, sed non realiter applicatur et existit in eo quod denominat; unde ratione non existentie sumitur ut ens rationis, ratione autem præexistentie in alio, a quo respicit rem denominatam, dicitur denominare ante operationem intellectus.

Et si inquiratur ad quod membrum hujus divisionis pertineat denominatio extrinseca, quando concipitur ut ens rationis, respondetur pertinere ad relationem, quia non concipitur ut efficiens negando et tollendo formam, sed ordinando et dependendo ab eo unde sumitur denominatio, vel ad id ad quod imponitur et destinatur per cognitionem.

Secundo objicitur, ad probandum quod non sit divisio adæquata: Nam unitas rationis, qualis attribuitur universali ab intellectu, est aliquid rationis, et non relatio, neque negatio. Non relatio, quia unitas dicitur absolute, non respective. Non negatio: tum quia unitas dicitur aliquid positivum et non puram negationem, ut dicit S. Thomas, 1. part., quæst. xi, art. 1; tum quia, si esset negatio, deberet concipi per modum entis rationis, et sic non diceretur unitas rationis, id est negatio rationis, sed ens rationis absolute. Et similiter dualitas, seu distinctio rationis non est negatio, cum potius tollat negationem unitatis, nec relatio, quia super distinctionem, seu dualitatem fundatur relatio distinctorum; ergo est altera species.

Confirmatur in his quæ sunt pure figmenta, ut chimæra, mons aureus, et similia: hæc enim non sunt negationes, nec relationes, sed plures substantiæ ab intellectu adunatæ ex partibus inter se repugnantibus. Et similiter potest dari qualitas, vel quantitas rationis, ut si vacuum accipiat per modum quantitatis, vel tenebræ per modum qualitatis; ergo non omnia entia rationis ad illa duo reducuntur.

Respondetur: Aliquos existimare quod unitas rationis tantum sumitur ex unitate conceptus, et distinctio ex pluralitate, quod quidem verum est ex parte causæ efficientis, seu cansantis ens rationis, quam in presenti non inquirimus, sed de objectiva, seu fundamentali. Unde respondemus quod unitas rationis ex parte objecti pro formali pertinet ad negationem, seu privationem, quia nihil aliud est quam segregatio ejus in quo est convenientia a pluribus facientibus differentiam. Et ad primam impugnationem respondetur: Quod secundum D. Thomam, in illo loco, unitas materialiter et entitative est aliquid positivum, sed formaliter est negatio divisionis. Et ad secundam respondetur: Quod non repugnat quod ista unitas rationis sit etiam ens rationis; siquidem ipsa negatio, seu separatio pluralitatis et differentie per modum entis accipitur ab intellectu. Et ad id quod additur de dualitate, seu distinctione rationis, respondetur: Quod distinctio rationis formaliter relatio rationis est, et est ipsamet relatio distinctorum, quæ hoc ipso quod sola ratione distinguuntur eorum distinctio relatio quædam est, licet ipsa extrema ad instar absolutorum aliquando distincta concipiantur, verbi gratia, ad modum duplicis substantiæ etc. Fundatur autem relatio ista distinctionis non super alia distinctione formaliter accepta, sed fundamentali-

ter, id est in pluralitate virtuali, quæ tenet se ex parte objecti, ut pluralitati conceptum subjicitur.

Ad confirmat. respondet.: Omnia illa figmenta esse entia rationis, quæ sunt negatio; non vero dari substantiam rationis, vel quantitatem rationis, quia non est substantia, vel quantitas, id quod per rationem formatur ad instar entis realis, sed negationes substantiæ, vel quantitatis concipiuntur. Non dicitur autem ens rationis id ad eujus instar aliquid concipitur, sed id quod concipitur ad instar entis cum non sit in se ens. De hoc vide latius infra, quæst. xvii, de Relat., art. ii.

Ex hoc sequitur quod in universali metaphysico, quod solum dicit naturam abstractam et per modum unius conceptam, ut sequenti questione dicemus, jam invenitur aliquid rationis, scilicet id quod ex vi abstractionis convenit naturæ representatæ seu cognite, id est unitas sive aptitudo, aut non repugnantia ad essendum in pluribus; istæ enim negationes aliquid rationis sunt, sed non sunt formaliter secundæ intentiones, quæ in relatione consistunt fundata in naturis sic abstractis. Dicitur autem universale sic abstractum metaphysicum, non logicum, quia non omne ens rationis formaliter et directe pertinet ad Logicam, sed secundæ intentio, ut ex D. Thoma ostendimus, quæst. præced., art. iii. Hæc autem est relatio rationis, non negatio, ut unitas, quæ tamen convenit rei abstractæ et uni.

ARTICULUS II.

Quid sit secunda intentio et relatio rationis logica, et quotuplex.

Hoc ens rationis est de quo proprie agit Logicus, quatenus ex ordinatione conceptum adinvenitur ta-

lis relatio, quæ a Logico consideratur. Et ita Divus Thomas, in IV Metaphysic., lect. IV, inquit: « Quod ens rationis dicitur proprie de illis intentionibus quas ratio adinvenit in rebus consideratis, sicut intentio generis, speciei et similium, et huiusmodi ens rationis est proprie subiectum Logicæ. »

Supponenda ergo sunt quæ de terminis primæ et secundæ intentionis diximus in primo libro Summularum, et sumitur intentio in præsentia non prout dicit actum voluntatis, qui distinguitur ab electione et respicit finem, sed pro actu seu conceptu intellectus, qui dicitur intentio generali modo, quia tendit in aliud, scilicet in objectum. Et ita, sicut conceptus alius est formalis, alius objectivus, scilicet ipsa cognitio, vel res cognita, ita alia est intentio *formalis*, alia *objectiva*. Objectiva dicitur ipsa relatio rationis, quæ attribuitur rei cognitæ; formalis vero ipse conceptus per quem formatur. Sicut quando concipimus animal tanquam superius ad sua inferiora, ipsa universalitas ex parte animalis se tenens dicitur intentio objectiva, seu passiva, ipse vero conceptus, quo sic concipitur animal, dicitur intentio formalis. Et sic aliud est formalis intentio, ut distinguitur contra objectivam, aliud formalitas intentionis secundæ, ut distinguitur contra fundamentum, et tenet se ex parte objecti cogniti; hæc enim semper est aliquid rationis, utpote ex cognitione resultans, illa vero est actus realis.

Vocatur vero *secunda* intentio ista secundum differentiam a *prima*, quasi dicatur secundus status, seu conditio objecti. Potest enim obiectum considerari in duplici statu. Primo secundum quod est in se, sive quantum ad existentiam, sive quantum ad quidditatem. Secundo, ut est in apprehensione; et status

iste essendi in cognitione est secundus respectu status essendi in se, qui est primus; quia sicut cognoscibilitas sequitur ad entitatem, ita esse cognitum est post illud esse quod habet in se. Illæ ergo affectiones, seu formalitates, quæ conveniunt rei prout in se, vocantur primæ intentiones, quæ conveniunt rei prout cognita, vocantur secundæ; et quia pertinet ad Logicam dirigere res secundum quod sunt in apprehensione, ideo per se considerat Logica intentiones secundas, quæ conveniunt rebus ut cognitæ.

Ex quo deducitur primo: Quod non omnis relatio rationis est secunda intentio; omnis tamen secunda intentio formaliter sumpta, et non solum fundamentaliter, est relatio rationis, non forma realis, non denominatio extrinseca, ut male aliqui putant. Prima pars constat manifeste: Quia licet omnis relatio rationis resultet ex cognitione, non tamen omnis ista relatio denominat rem solum in statu cogniti, qui est status secundus, sed etiam in statu existentie extra cognitionem, sicut relatio Creatoris et Domini non denominat Deum in se cognitum, sed Deum existentem, et similiter esse doctorem, esse iudicem. Neque enim homo ut cognitus est doctor, aut iudex, sed homo existens, et ita denominant illæ relationes pro statu existentie.

Ubi discerne quod, licet cognitio sit causa ex qua resultat relatio rationis (quod omni enti rationis commune est), et ita, ut conveniat et denominet relatio rationis aliquod subiectum, necessario exigit cognitionem, non tamen semper cognitio reddit ipsum obiectum aptum et congruum susceptivum talis denominationis, ita ut solum conveniat illi in esse cogniti, sed solum hoc contingit in intentionibus secundis. Et ita relatio Creatoris et Domini, iudicis et

doctoris, ut denominet subiectum, requirit cognitionem, quæ talem relationem causet, sed non quæ constituat subiectum in esse cognito capax ut denominationem illam suscipiat. At vero esse genus, vel speciem, non solum supponit cognitionem causantem tales relationes, sed etiam supponit cognitionem, quæ reddat subiectum abstractum ab inferioribus, et super rem sic abstractam cadit illa denominatio.

Secunda vero pars est expressa D. Thomæ, Opuscul. XLII, cap. XII, ubi dicit: « Quod secundæ intentiones sunt proprietates convenientes rebus, ex eo quod sunt in intellectu » et questione VII de Potentia, art. IX: « Quod sequuntur modum intelligendi »; et IV Metaphysic., lect. IV: « Quod conveniunt rebus prout cognitæ ab intellectu. » Non ergo reales formæ sunt, sed rationis. Et constat hoc, tum quia ratio generis et speciei et reliquorum universalium consistit in relatione superiorum ad inferiora, quæ non possunt esse relationes reales, alias daretur universale formaliter a parte rei. Tum etiam quia istæ intentiones supponunt pro fundamento esse cognitum: sicut genus supponit rem esse abstractam ab inferioribus, et ratione abstractionis ei convenit; ergo supponit denominationem extrinsecam cogniti et abstracti, non vero formaliter est ipsa denominatio extrinseca, et multo minus sunt formæ reales, sic enim descenderent ad ipsa singularia, in quibus realiter invenirentur, et non solum in abstracto a singularibus. Ipse autem actus intellectus est quidam actus realis, sed non est ipsa intentio secunda objectiva, de qua nunc agimus, sed formalis ex qua ista objectiva resultat.

Secundo sequitur: Quod licet prima intentio absolute sumpta debeat esse aliquid reale, vel conveniens

alicui in statu realitatis, alias non esset simpliciter prima, quia semper id quod est reale præcedit, et prius est eo quod est rationis, nihilominus lamen non repugnat etiam in ipsa secunda intentione aliam secundam intentionem fundari, et tunc secunda intentio fundans induit quasi conditionem primæ intentionis respectu alterius fundatæ, non quia sit simpliciter prima, sed quia est prior illa quam fundat. Nam, cum intellectus sit reflexivus supra suos actus, potest ipsam secundam intentionem reflexe cognoscere, et super ipsam cognitam fundare aliam secundam intentionem; sicut intentio generis, quæ tribuitur animali, iterum ut cognita potest fundare secundam intentionem speciei, quatenus intentio generis est quedam species prædicabilis. Et tunc secunda ista intentio fundata denominat priorem fundantem, ratione cuius dicitur quod genus formaliter est genus, et denominative species. Quod frequenter contingit in istis secundis intentionibus, quod secundum se una formaliter sit talis, et denominative ut cognita sit alia; et nihilominus omnes istæ dicuntur secundæ intentiones, licet una fundetur super aliam, non tertia vel quarta intentio, quia omnes conveniunt objecto ut cognito, esse autem cognitum est semper status secundus rei. Et quia una intentio, ut fundat aliam, induit quasi conditionem primæ respectu illius, et sic alia quæ fundatur semper dicitur secunda.

Dices: Secunda intentio respicit primam, ut correlativum, quia secunda dicitur per respectum ad primam; ergo non ut fundamentum, sed ut terminum. Item: Secunda intentio prædicatur de suo fundamento, ut: Homo est species; sed secunda intentio non prædicatur de prima, nam hæc est falsa: Prima intentio est

secunda intentio; ergo non fundatur in illa.

Respondetur ad primum: secundam intentionem non respicere primam ut correlativum, per modum termini, sed per modum subjecti cui attribuitur, et quod denominat, vel in quo fundatur; et sic dicitur per ordinem ad primam, ut ad subjectum, non ut ad terminum: sicut relatio dicitur per ordinem ad absolutum, ut ad subjectum, vel fundamentum, non vero ut ad correlativum, nisi induat rationem termini, et tunc erit aliquid respectivum, seu correlativum non ut subjectum, ut dicemus in prædicamentis relationis. Et similiter correlativum formale secundæ intentionis semper est aliqua secunda intentio, ut genus ad speciem, et e contra.

Ad secundum dicitur: Quod secunda intentio prædicatur de prima in concreto, sicut album de homine, sed non in abstracto; et ideo est verum quod homo est species, et falsum quod prima intentio sit secunda intentio. Nam etiam secundæ intentiones nomine abstracto significari possunt, tam in communi per hoc nomen: *secunda intentio*, quam in particulari, ut hoc nomine: *universalitas*, *genereitas*, et similia, quæ solum important formam rationis in abstracto, subjectum autem, seu rem in qua fundatur non significant directe, sed in obliquo; sicut albedo in abstracto importat corpus in obliquo, quia est qualitas corporis.

Si quæras: Quotuplex sit secunda intentio, et quomodo dividatur? Respond.: Omnem relationem dividi ratione sui fundamenti proximi, seu rationis fundandi, ut dicemus in prædicamento relationis. Unde similiter relatio rationis, quæ ad instar relationis realis formatur, recte dividitur per sua fundamenta. Cum autem fundamentum secundæ intentionis sit res ut cognita, et ut subest

statui apprehensionis, juxta diversum ordinem cogniti, ad ejus ordinationem secunda intentio formatur, sumetur quoque divisio secundæ intentionis. Unde quia aliter ordinatur et dirigitur prima operatio intellectus, aliter secunda, et aliter tertia, ideo penes diversas ordinationes istarum operationum dividitur secunda intentio. et in qualibet operatione secundum diversum ordinem dirigibilitatis erit diversa intentio. Sicut in prima operatione alia est intentio termini, quæ ordinatur ut pars enunciationis et syllogismi, sub qua diversæ intentiones partis continentur, sicut ratio nominis, ratio verbi, et aliorum terminorum; alia est intentio universalitatis per modum superioris prædicabilis, quæ etiam dividitur in varios modos universalitatis, ut genus, species etc., cui correspondet intentio subjicitilitatis, sicut invenitur in individuo et aliis inferioribus prædicatis.

In secunda autem operatione invenitur intentio orationis, quæ dividitur per varios modos orationis perfectæ et imperfectæ; rursus propositio, quæ est una ex orationibus perfectis, dividitur per affirmativam et negativam et alias divisiones, quas libro secundo Summularum explicavimus. Et rursus propositio fundat alias secundas intentiones, quæ sunt proprietates propositionis, ut oppositio et conversio, quæ pertinent ad totam propositionem, et suppositio et ampliatio, prædicatum et subjectum, aliaque similia, quæ sunt proprietates partium propositionis, ut in eodem libro explicatum est.

Denique in tertia operatione est intentio consequentiæ, seu argumentationis, quæ dividitur per inductionem et syllogismum; et illa per ascensum et descensum, hic per varios modos et figuras, de quibus ibidem dictum est.

ARTICULUS III.

Quid sit distinctio et unitas rationis ratiocinatæ et ratiocinantis.

Explicatio istorum terminorum maxime conducit ad plura quæ in Universalibus tractantur circa distinctionem graduum superiorum et inferiorum, pluribus etiam questionibus metaphysicis et theologice deservit. Unde exacta hujus difficultatis resolutio illuc reservanda est. Hic tamen, saltem rudiori minerva, ipsos terminos oportet declarare.

Igitur advertendum est quod ista nomina: *distinctio*, *pluralitas*, *divisio*, *separatio*, *diversitas*, *differentia*, licet aliquando promiscue accipiantur pro eodem, non tamen sub eadem formalitate significant. Nam distinctio, seu pluralitas, vel multitudo opponuntur unitati vel identitati, divisio vero vel separatio, unioni, seu continuitati. Diversitas et differentia dicunt distinctionem cum inclusione vel exclusionem convenientiæ; ea enim sunt diversa, quæ in nullo conveniunt, ea differunt, quæ in aliquo conveniunt et in alio distinguuntur, non autem se totis diversa sunt. De quo Philosophus, et Divus Thomas, v. *Metaphys. lect. xi.*

Loquendo ergo in genere, conveniunt communiter auctores quod, sicut dantur solum duo genera entium, scilicet realis et rationis, ita datur solum duplex distinctio, scilicet realis et rationis, unitas enim et distinctio debent sequi ordinem et rationem entis, et sicut non dantur plura genera entium, et implicat dari ens medium inter reale et rationis, ita nec plura genera distinctionum.

Et quidem distinctio realis, in ge-

nere loquendo, est *remotio*, seu *carentia identitatis*, quæ datur a parte rei, sine apprehensione, seu *fictione intellectus*. Distinctio vero rationis, quæ beneficio intellectus fit, et in re non datur. Dividi autem solet hæc distinctio rationis in distinctionem rationis *ratiocinantis*, et rationis *ratiocinatæ*. Illa prima dici solet distinctio, quæ fingitur ab intellectu sine fundamento in re; et ita solum est distinctio quoad modum significanti et intelligendi, sicut quando idem apprehenditur prædicari de se, et distingui a se. Secunda vero dicitur formata ab intellectu cum fundamento in re; ut quando distinguimus in Deo attributa, et in eadem forma, seu natura, gradus seu prædicata essentialia, quæ sunt ejusdem entitatis. Distinctio realis dividitur in realem *simpliciter*, ut inter duas res, v. g., Petrum et Paulum, quantitate et qualitate, et in realem *modalem*, seu *formalem*, ut inter rem et modum, v. g., inter hominem et sessionem vel ubi, sive inter duos modos, qui realiter identificantur cum subjecto, id est ab illo realiter non differunt, modaliter autem distinguuntur. Dari autem entitates modales minores realibus in Metaphysica probandum est, hic supponendum.

Cæteram duplicem istam distinctionem rationis ratiocinantis et ratiocinatæ non omnes admittunt. Sed quidam explodunt distinctionem rationis ratiocinantis, et solum admittunt illam, quæ habet fundamentum aliquod in re; distinctionem vero rationis ratiocinantis, utpote fictam, solum esse repetitionem ejusdem conceptus sine resultantia aliujus distinctionis in conceptu objectivo. Videatur Suarez, in *Met. Disp. vii, Sect. 1.*, Vazquez, 1 p. dist., cxvii, c. iii. Alii vero putant ex hac distinctione ficta etiam in conceptus objectivos refundi ali-

quam distinctionem, non tamen in ipsis fundari.

Sed per aliud extremum videntur procedere ii, qui solam admittunt distinctionem rationis ratiocinantis, eo quod non assignent pro fundamento distinctionis rationis aliquid quod sit a parte rei unum, cum virtuali distinctione, sed existimant distinctionem virtualemente vera actualem esse ex natura rei, et secluso opere intellectus; in quo subtilitas Scoti et tota ejus schola cum D. Thoma controversit. Existimat enim Scotus præter distinctionem realem, sive modalem, quæ in re versatur inter res, seu modos saltem de potentia Dei separabiles, et distinctionem rationis, quæ consistit et sumitur ex diversis conceptibus, dari aliam, quæ unum ex ipsa natura et essentia sua, et ante omne beneficium intellectus, non est de intrinseco, et formali conceptu alterius, et ita in sensu formali non identificantur, et consequenter formaliter dividuntur, licet in eadem realitate et entitate convenient, et ita convenient quod nec de potentia absoluta separari possint. Et ita vocat hanc distinctionem *formalem ex natura rei*, id est negantem identificationem in sensu formali, ex ipsa propria rei natura, ratione cujus opposita seu contradictoria possint verificari de istis formalitatibus. Quare distinctio rationis non supponit fundamentum distinctionis virtualis in re, sed hoc ipso quod res ex se habet rationes diversos conceptus fundantes, id est quorum unum non est de conceptu alterius, ex natura sua actualem divisionem seu negationem identitatis habet, et sic solum remanet distinctio rationis ratiocinantis.

Qui vero distinctionem rationis ratiocinatæ admittunt, id est cum fundamento in re, non eodem modo assignant hoc fundamentum. Nam

quidam existimant in ipsa re, quæ per rationem distinguitur, nec actualem, nec virtualemente distinctionem supponi, sed sufficere quod res aliqua sit cognoscibilis ad instar eorum quæ realiter distincta sunt, et cum connotatione quadam ad illas, cum imperfecto tamen modo attingendi et cognoscendi rem. Quod tenet Vazquez, ubi supra, et declarat Torrejon, tract. II, disp. I, quæst. I. Alii vero, videntes quod imperfecto cognoscendi unum et idem ad instar eorum, quæ realiter distincta sunt, salvari potest etiam quando sine ullo fundamento distinguere volo id quod formaliter est unum et idem et de conceptu intrinseco illius, solum quia ad similitudinem diversarum rerum id affingo, dixerunt fundamentum distinctionis rationis requirere in ipsa re, quæ distinguitur, aliquam eminentiam unientem diversas perfectiones seu formalitates, quod vocatur virtualis distinctio, quia eadem forma virtute facit sola quidquid facerent diverse, ut ex Caietano, I p., qu. XXXIX, art. I, § *Ad secundum vero*, colligitur. Cui adjungit debet imperfectus modus intelligendi non valentis totam illam eminentiam unico actu attingere, sed diversis conceptibus, licet alii neque hoc requirant.

Dico primo: distinctio rationis ratiocinantis est illa, quæ inter extrema quæ distinguit nullam identitatem tollit ex parte objecti, neque materialiter seu entitative, neque formaliter; atque adeo distinctionem virtualemente non supponit, sed tota distinctio est in ipso modo significandi et concipiendi. Distinctio vero rationis ratiocinatæ est quæ relinquit ex parte objecti identitatem materialem, sed non formalem seu virtualemente. — Vocamus identitatem formalem illam, quæ proprio et formali conceptu exprimitur, seu quo formaliter aliquid constituitur,

Unde dicuntur differre formaliter, quæ differunt definitione, seu ratione propria. Identitatem materialem seu in sensu identico vocamus quando aliqua sunt idem in ipsa entitate et realitate, non in ipsa ratione, quæ per se primo significatur. De qua distinctione videndus est Cajetanus, De ente et essentia, Cap. III, littera E. Sumiturque ex Divo Thoma, I p., qu. XIII, art. IV; et Quæst. VII de Potentia, art. VI; et I Contra Gent., Cap. XXXVI, ubi inquit: « Quod quavis nomina de Deo dicta eandem rem significant, non tamen sunt synonyma, quia non significant eandem rationem. » Ac denique I p., qu. XLII, art. IV, ad 3, in fine, inquit: « Quod inter intelligere et intellectum in Deo solum datur distinctio ex modo significandi », quæ utique distinctio est rationis ratiocinantis. Itaque istæ duæ distinctiones sic se habent quod una minus tollit de identitate extremorum quam alia, cum manifestum sit minorem esse distinctionem rationis ratiocinantis quam ratiocinatæ; illa enim sic dicitur, quia solum ex ipso intelligente, seu ratiocinante originatur, hæc vero etiam ex ipso objecto fundamentum præbet. Ergo, si relinquit in objecto omnem identitatem, tam in sensu identico, quam formali, nullo modo ab ipso objecto originatur distinctio, sed solum ab intelligente; si vero objectum sit quidem unum, sed non in omni sensu, licet in re habeat identitatem, fundabit respectu intelligentis distinctionem.

Dico secundo: Ad fundamentum distinctionis ratiocinatæ non sufficit distinctio earum rerum ad quarum instar fit distinctio, sed in ipso objecto requiritur fundamentum distinctionis. — Ratio est clara, quia vel in ipso objecto quod distinguitur est aliqua proportio seu fundamentum, ut ad instar illarum re-

rum distinctarum concipiatur, vel non. Si primum, jam non sumitur tota ratio distinguendi ex parte eorum ad quorum instar concipitur, sed ex parte ipsius objecti, quod hanc proportionem et fundamentum habet. Si secundum, ergo stat quod sine ullo fundamento rem istam concipiamus in ordine ad ea quæ distincta sunt, et sic sine fundamento distinguamus, quod est esse distinctionem rationis ratiocinantis; sicut si idem a seipso distinguamus, concipiendo illud in ordine ad res diversas.

Dico tertio: distinctio rationis ratiocinatæ non supponit distinctionem aliquam ex natura rei actualem ex parte objecti, nec illa datur. Quando vero actualiter fit ab intellectu ista distinctio, ex conceptibus intellectus resultant diversi conceptus objectivi, non in esse rei, sed in esse objecti et representati. — De prima parte conclusionis dicimus quæst. seq., art. IX. Inter Thomistas est communis et apud multos negantes illam distinctionem formalem ex natura rei mediam inter realem et rationis. Et videri potest Cajetanus, I p., qu. XXXIX, art. I; et De ente et essentia, Cap. VI, qu. XII; et Solo, quæst. III Univers., Curs. Carmel., disp. III Univers., q. IV. Breviter dicimus quod, licet Scotus et ejus schola non neget illam distinctionem vere existere a parte rei et quantum ad hoc realem esse, sed affirmat solum consistere in hoc quod unum realiter quidem sit alterum, sed tamen realiter unum non sit de conceptu alterius; cæterum ex hoc ipso sumitur fundamentum ad negandum istam distinctionem esse veram et actualem a parte rei ante operationem intellectus, quia illa non identificatio formalis non est aliud quam negatio habitudinis et connexionis intrinsecæ unius cum alio; sed hæc negatio non sufficit

constituere extrema distincta actualiter, et distinctionem ipsam reddere realem; ergo etc. Major est certa, quia unum esse de conceptu formali alterius nihil aliud est quam habere connexionem, seu habitudinem essentialem et intrinsecam cum alio; ergo negatio istius identitatis, solum est negatio istius habitudinis et connexionis. Minor probatur: Posita illa negatione habitudinis essentialis tantum, extrema non manent ita distincta quod possint fundare inter se relationem huius distinctionis, ut patet in attributis divinis, quæ Scotus ponit hoc modo distingui, et tamen inter unum et aliud non sunt relationes reales, solum enim quatuor relationes reales notiones agnoscunt theologici; et in eodem homine in quantum homo, ad se ipsum ut animal non datur relatio realis; ergo neque distinctio, quia distinctio relatio quædam est: si ergo non existit in re illa relatio, neque distinctio.

Secunda vero pars conclusionis ex eo explicatur, quia apprehensio non causal aliquid in genere rei in objecto apprehenso, sed tantum in genere cogniti. Et in hoc conveniunt tam distinctio rationis ratiocinantis, quam ratiocinata; sed differunt in hoc quod distinctio rationis ratiocinata ita distinguit ipsa extrema quod non omnia, quæ manifestantur respectu unius conceptus, manifestantur etiam respectu alterius, sed in uno relucet aliqua ratio, vel formalitas, quæ in alio non relucet, eo quod objectum respectu talis luminis et cognitionis non est ex omni parte, seu formalitate manifestabile; ubi autem est diversa manifestatio et diversum manifestabile, resultat diversa ratio objecti in esse objecti, id est in esse cognoscibilis, seu manifestabilis, non in esse rei, et ita respondet diversum objectum conceptibus is-

tius distinctionis rationis ratiocinatæ. At vero distinctio rationis ratiocinantis non respicit diversam manifestationem in objecto, ita quod unum extremum manifestetur uni conceptui et alterum alii, sed idem extremum seu objectum manifestatur utrique conceptui, quantum ad intrinsecam rationem objecti; nam si diversa formalitas, seu ratio representaretur uni et alteri, non haberent identitatem secundum formales rationes, sed in illis differrent, atque adeo in esse objecti.

Et ex hoc aliqui, ut Suarez et Vazquez ubi supra, videntur esse moti ad dicendum quod distinctio rationis ratiocinantis non est proprie distinctio ex parte conceptus objectivi, sed solum repetitio conceptus formalis circa idem omnino objectum. In quo tamen falluntur, quia bis concipere seu cognoscere idem objectum non sufficit ad distinctionem rationis ratiocinantis. Alioquin etiam sensus externus videndo Petrum dicitur facere hanc distinctionem. Oportet ergo quod, ut intellectus illam faciat, aliquam comparisonem vel respectum apprehendat in ipso objecto, quo accipiat ipsum quasi duo, non quidem secundum diversas rationes in ipso objecto intrinsecas, ex parte ejus fundatas, sed ex ista comparatione extrinseca resultantes. Sicut quando prædicatur idem de seipso, ut: Petrus est Petrus, fit quædam comparatio ejusdem ad seipsum, ratione cuius quasi duplicatum concipio ipsum Petrum; et ita fit distinctio non quasi in ipso objecto intrinsece et secundum propria considerato, sed quasi extrinsece et secundum comparisonem, vel respectum adjunctum. In distinctione autem rationis ratiocinatæ, licet versetur circa eandem rem, quia tamen non adæquate omnes ipsius rationes representat, quilibet conceptus respiciens

distinctam rationem in ipso objecto format distinctam rationem objecti, quasi intrinsecam; quia ex his, quæ ipsi objecto intrinsece conveniunt, accipit unum et relinquit aliud; et ita in esse objecti quasi intrinsece fit ista distinctio, quia in rationibus, quæ in objectoveniuntur, fundatur. Et hoc modo distinctionem istam explicat S. Thomas, in 1 Sentent., Dist. II, Quæst. I, Art. II. Et sumitur etiam ex locis supra citatis, dum inquit: « Quod diversi conceptus, seu nomina de Deo, licet eandem rem significant, sed non eandem rationem. » Et in 1, Dist. XXII, Quæst. I, Art. III: « Dicimus, inquit, Deum vere esse sapientem et bonum, et non tantum in intellectu ratiocinantis, et inde veniunt diversa nomina attributorum, quæ omnia quamvis significant unam rem, non tamen secundum unam rationem. »

Nec obstat quod in Opuscul. IX, in principio, dicit Divus Thomas: « Quod distinctio inter attributa divina non est ex parte ipsius Dei, sed in conceptionibus intellectus, in quibus est diversa ista ratio significata subjective. » In his enim verbis, vel aliis similibus, solum docet Divus Thomas quod distinctio ista actualiter solum habetur per conceptiones intellectus, et non autem ex parte Dei. Quod vero ex conceptione intellectus resultat distinctio in objecto in esse objecti, vel in illo fundetur in quantum manifestatur una ratio ex parte objecti et alia non, Divus Thomas non negat, imo in aliis locis citatis aperte affirmat.

DICO ULTIMO: Fundamentum distinctionis rationis ratiocinatæ ex parte objecti est virtualis aliqua distinctio, seu eminentia rei, quæ unica existens plures rationes, seu perfectiones continet in aliquo esse; ex parte autem nostri intellectus est imperfectio ipsius non adæquate

concipiens omnes illas rationes objecti, sed diversis conceptibus ea attingens, seu comparans. — De hac conclusione videndus est D. Thomas, citato loco 1 Sentent., dist. II, quæst. I, art. II, ubi luculenter eam tractat et docet; et Cajetanus, I p., q. XXXIX, art. I. Ratio autem est quia res aliqua quanto superior et eminentior est, plures perfectiones unit quam inferior; unde in una entitate simpliciori modoveniuntur rationes, quæ in inferioribus diversas entitates constituerent. Unde intellectus, si lumine suo non manifestat omnes illas rationes, sed uno conceptu attingit unam, et alio aliam, distinguit illas in esse objecti, cum tamen in esse rei distincta non sint, sed unum. Fundamentum ergo huius distinctionis consistit in eminentia, seu unitate rei continente plures rationes, simul cum intellectu inadæquate attingente illam, et sic pluribus conceptibus dividente, et abstrahente unam rationem ab alia. Hac ratione distinguit noster intellectus divina attributa, quæ in una forma divinitatis sunt unum; quia tamen illa forma adæquate non attingitur a nostro intellectu, sed ad instar rerum creaturarum, dividit illas secundum diversos conceptus, explicando unam rationem et non, explicando aliam. Hoc etiam modo gradus metaphysici, id est prædicata superiora et inferiora, ut esse animal, esse vivens, in eodem individuo distinguuntur ratione ratiocinata, ut infra latius dicitur. Et sic in singulis distinctionibus rationis ratiocinatæ invenitur quod omnes illæ habent radicem et principium in aliqua forma, quæ secundum aliquam unilatam formæ, vel eminentiam continet plures rationes, ab intellectu autem inadæquate illas attingente dividuntur. Videatur D. Thomas, locis supra citatis, et libro de Ente et essentia, cap. III. Logico